

олицетворением злого начала, и указывали на то, что Христос не мог быть и не был созданием демиурга, а являлся созданием Всевышнего.

Таким образом, в основу гностического мировоззрения были положены многие идеи древневосточных религий. В гностицизме эти представления творчески переосмысливались, включались в общую канву идеологических воззрений, господствовавших в Римской империи. Такая своеобразная христианизация древневосточных верований (сами гностики определяли себя истинными христианами) была попыткой остановить активное проникновение учений Востока в Римское государство.

Т. М. Сидорчук

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

**КОЛЕКЦІЯ ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА В НАЦІОНАЛЬНОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ЯК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БАЗА РОЗВИТКУ
УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО ТА АКАДЕМІЧНОГО
СХОДОЗНАВСТВА**

Книжкова, архівна та мистецька колекція видатного вченого, філолога, історика, сходознавця Омеляна Прицака (1919–2006) має свою неповторну історію, мотиви та способи комплектування, притаманне лише їй наповнення, що відображає світогляд, коло інтересів і захоплень її творця, з одного боку, та, з огляду на значення вченого у гуманітарній науці ХХ ст., є частиною загальносвітового духовно-культурного спадку, з другого боку. З 2007 р. колекція О. Прицака зберігається в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» як окремий підрозділ під назвою «Меморіальна бібліотека Омеляна Прицака» в структурі наукової бібліотеки університету. Одним із головних принципів створення та функціонування «Меморіальної бібліотеки Омеляна Прицака» є неподільність і цілісність колекції вченого, який сам протягом всього часу її формування та використання розглядав і бібліотеку з книжковим фондом та фондом періодичних видань, і колекцію документів та рукописів, і навіть мистецьку збірку як єдине ціле.

Широкі наукові зацікавлення О. Прицака – філологія, порівняльне мовознавство, сходознавство, всесвітня історія, історія України, джерелознавство, бібліографія, археографія, історіософія тощо – безпосередньо відобразилися й на змістовному наповненні всіх складових колекції вченого. При цьому сходознавчий компонент в колекції займає особливе місце, віддзеркалюючи всі біографічні періоди О. Прицака – навчання у Львівському, Берлінському, Гьютінгенському університетах, його формування як науковця у видатних представників польської (W. Kotwicz, A. Klawek, T. Lewicki, J. Zawalinskyj), української (А. Кримський), чеської (J. Rypka, F. Tauer) та німецької (R. Hartmann, Н.Н. Schaefer, A. Von Gabain,

H. Scheel, W. Björkman, S. Beck, B. Spuler, M. Braun) сходознавчої науки та викладання і науково-дослідницьку працю в Гамбурзькому, Кембриджському, Вашингтонському (Сіетл), Гарвардському університетах, а також у заснованих ним Societas Uralo-Altaica (SUA), Permanent International Altaistic Conference (PIAC), Інституті сходознавства НАН України. Серйозне зацікавлення історією та культурою східних народів у О. Прицака відбулося ще за часів навчання у Тернопільській гімназії і спричинене було його амбітним бажанням доповнити дослідження М. Грушевського історії України джерелами східних народів [1, с. 65]. Одна з перших надрукованих розвідок О. Прицака – ще студента Львівського університету – була присвячена українсько-арабським взаємостосункам у Середні віки [2, с. 3]. Останні надруковані праці вченого, а саме про середньовічну болгарсько-арабську кореспонденцію [3, с. 16-19] та тюркських кочівників південної Європи [4, с. 197-213] також входять до його сходознавчого дослідницького блоку.

Сходознавча частина книжкової колекції О. Прицака кількісно переважає всі інші тематичні підбірки друкованих видань і становить понад 10 тисяч одиниць зберігання. Її крайні хронологічні межі є також визначальними й для всієї книжкової колекції, оскільки найдавніша за часом видання є книга арабською мовою Abu Abdullah Muhammad bin Muhammad bin 'Abd Allah bin Idris al-Idrisi «De geographia vniversali» (Romae: in Typographia Medicea, 1592. – 326 p.), а остання книга, що з'явилася в колекції вченого незадовго після його смерті з його розлогою статтею, – «The Turkic Speaking Peoples. 2,000 Years of Art and Culture From Inner Asia to the Balkans» (Munich – Berlin – London – New York: Prestel Verlag, 2006. – 504 p.).

Сходознавча колекція містить енциклопедично-довідкові видання, словники, наукової монографії, збірники праць, матеріалів конференцій, підручники, посібники, граматики, бібліографічні та джерелознавчі видання, художню літературу, мистецькі альбоми, наукову періодику тощо, що виходили друком протягом XVI – початку XXI ст. в країнах Європи, Азії, Америки. Значна частина книг видана понад 20-ма східними мовами, а також багатьма європейськими мовами. Тематично друковані видання присвячені історії, мові, літературі, філософії, релігії, пам'яткам культури, зокрема писемним, мистецтву народів Азії й Північної Африки та охоплюють основні складові сходознавчої науки, а саме тюркологію, іраністику, японістику, китаїстику, семітологію, монголістику.

Цінність книжкової колекції О. Прицака для сучасного сходознавства визначається також наявністю в ній 42 рукописних книг арабською, перською, османською мовами, датованих XVI-XVIII ст. Змістовно рукописи представляють собою історико-генеалогічні збірки, поетичні збірки, релігійно-теологічні трактати, молитовники, словники, граматики, геог-

рафічні описи. В колекції зберігається один з чотирьох відомих у світі рукописних списків арабською мовою «Rihlat Makarios» – «Подорож Патріарха Макарія», котрий був привезений А. Кримським зі своєї наукової подорожі до Сирії у 1896-1898 рр. Домінуюча частка стародруків (15 одиниць зберігання) в колекції О. Прицака також безпосередньо пов'язана зі сходознавчою тематикою. На відміну від рукописних книг, котрі мають східне походження, стародруки були видані у європейських видавництвах французькою, німецькою, латинською, польською, шведською та норвезькою мовами і включають граматики тюркської, перської, османської, арабської мов, дослідження з історії гунів, монголів, татар, народів Сибіру, а також мандрівні описи народів південної Європи та Азії.

Окрім чисельних праць самого О. Прицака, в колекції представлені також праці визначних вчених-сходознавців із різних країн світу XIX–XX ст., зокрема, таких як Z. Abrahamowicz, Y. Azmun, I. Boba, F.W. Cleaves, G. Doerfer, S. Ettinger, R. Finch, J. Fletcher, D. Fokos-Fuchs, R. Frye, A. von Gabain, T. Halasi-Kun, Sh. Hattori, G. Hazai, H. Inalcik, J. Kelly, T. Lewicki, M. Mansuroglu, B. Manz, K. Menges, A. Mostaert, G. Németh, N. Poppe, A. Róna-Tas, J. Rypka, H.H. Schaefer, A. Schimmel, B. Spuler, T. Tekin, A. Tietze, Togan Zeki Validi, A. Zajaczkowski, В. Бартольда, Ф. Ашніна, Н. Баскакова, Г. Васькович, Е. Давидович, Б. Дорна, А. Дульзона, А. Ковалівського, В. Котвіча, І. Крачковського, А. Кримського, А. Кононова, Ф. Корша, Ю. Марра, В. Міллера, В. Мінорського, С. Ольденбурга, В. Радлова, А. Самойловича, Б. Серебренникова, А. Твергінової, Е. Убрятової, В. Філоненка, А. Щербака та ін. Частина праць вищеназваних учених представлена в колекції багатотомними виданнями, окремими монографіями, підручниками, а також у вигляді відбитків статей наукової періодики та збірників. У книжковій колекції зберігаються біля 100 конвolutів – сформованих та опрацьованих О. Прицаком у тверді обкладинки тематичних підбірок наукових праць. Кожний з конвolutів містить від 15 до 30 наукових статей, навіть розділів книг різних авторів або одного автора, наприклад під назвами «Тюркська мова (фонетика, морфологія, синтаксис)», «Татари (Казань, Сибір, Башкир)», «Алтаїка», «Тунгуська лексика», «Монголістика», «Османська дипломатія», «Історія сельджуків» та ін.

Архівна колекція О. Прицака є однією з найбільших за обсягом, різноманітною за видами документної інформації та цінною за змістовним наповненням колекцією документів особистого походження українських учених. Параметри та тематичні комплекси документів в процесі їх опрацьовання обумовили створення чотирьох описів архівної колекції вченого, що включають біля 8 тисяч одиниць зберігання. Архівна колекція містить документи, що відображають усі періоди життя та активної науково-дослідницької, науково-організаційної та викладацької діяльності О. Прицака. Окрім рукописів наукових праць О. Прицака, зокрема його дисертації «Karachanidische Studien I-IV. Studien zur Geschichte der Verfassung der

Türk-Völker Zentralasiens», реабілітаційної праці «Stammesnamen und Titulaturen der altaischen Völker», монографій «Das Alttürkische», «Der Erste Mongolische Statthalter im Lande Ruß und Cerkes», фундаментального дослідження «Походження Русі» з окремим томом близькосхідних джерел праці «Khazarian Hebrew Documents of the Tenth Century» (у співавторстві з Norman Golb) та ін., не втратили своєї наукової цінності також виписки з наукових праць інших учених і зібрані О. Прицаком джерела, котрі використовувалися вченим при написанні наступних праць, а також у його викладацькій роботі у Вашингтонському (Сіетл) і Гарвардському університетах.

Крім того, в архіві відклалися документи інших науковців у вигляді рукописів праць, особистих і зібраних матеріалів, зокрема А. Кримського, Г. Г. Шедера, Ф. Кренкова. О. Прицак працював у багатьох архівах і бібліотеках світу, де не лише занотовував ті чи інші документи, але й замовляв їх ксерокопії та мікрофільми. Внаслідок такої інтенсивної пошукової та дослідницької роботи в архівній колекції вченого зберігаються копії писемних пам'яток і різноманітних джерел до історії східних народів з колекцій Німеччини, Франції, Великобританії, Швеції, Польщі, Росії.

Оскільки О. Прицак особисто організовував і брав активну участь у низці міжнародних сходознавчих наукових організацій та наукових форумах, а також протягом всього життя підтримував наукові контакти з науковцями різних країн світу, в його архіві зберігається численне листування з провідними науковими інституціями (університетами, центрами, академіями наук, товариствами) країн Сходу та сходознавчими науковими осередками західних країн, що проливають світло на історію світової сходознавчої науки другої половини ХХ ст.

В архівному фонді зберігається зібрана вченим колекція карт, котра містить також 15 карт території Близького Сходу та Центральної Азії Картографічного відділення Пруської королівської топографічної зйомки 1916-1918 рр., факсимільне видання карти світу Аль Ідрісі (Charta Rogeriana), а також карти різних видавництв світу ХХ ст., що мають цінність не лише як самостійна архівна збірка, але й як рідкісний дослідницький матеріал для науковців.

Сходознавчі наукові інтереси О. Прицака відображає також його мистецька колекція, котру він формував протягом своїх численних наукових поїздок до країн Сходу. «Східна» мистецька збірка включає здебільшого предмети декоративно-прикладного мистецтва, зокрема килими, ужитковий та декоративний посуд, предмети побуту, домашнього інтер'єру. Здебільшого ці предмети мають близькосхідне походження, а саме країнами їх створення та побутування є Туреччина, Єгипет, Іран, Ірак. Хронологічні рамки цієї групи охоплюють період XVIII–XX ст. Оскільки частина предметів, зокрема давнішого походження, мають написи, можна припустити, що вони, окрім естетичного значення, мали для вченого також і значення наукового джерела. Предмети декоративно-

ужиткової групи виготовлені зі срібла, міді, різноманітних сплавів, дерева, глини з використанням різних технік, у тому числі лиття, карбування, гравірування, насічки, різьблення тощо. На особливу увагу мистецтвознавців заслуговують дві турецькі металеві стільниці, що мають, окрім типового східного орнаменту, викарбувані написи з датуванням.

Таким чином, бібліотечна, архівна, мистецька збірки О. Пріцака не лише мають велику історико-культурну цінність, але й дають широку можливість науковцям і дослідникам у галузі сходознавства використати унікальний науковий потенціал колекції в своїй дослідницькій і викладацькій діяльності. З метою широкого доступу університетської та академічної сходознавчої спільноти до колекції вченого Меморіальна бібліотека Омеляна Пріцака відкрита для всіх науковців і студентів¹. Мистецька колекція О. Пріцака неодноразово експонувалася під час наукових конференцій, присвячених вшануванню пам'яті вченого. Крім того, з нею можна ознайомитися під час екскурсій в Меморіальній бібліотеці Омеляна Пріцака.

Рукописні і сходознавчі стародруковані книги з колекції О. Пріцака мають не лише статус унікальних і рідкісних за часом створення та збереження, але й статус єдиних примірників на теренах України.

Оскільки більшість праць насамперед зарубіжних сходознавців та зарубіжних сходознавчих наукових журналів у 1940-1980-і роки не потрапляли ні до фондів українських бібліотек, ні до приватних книжкових збірок, у колекції О. Пріцака зберігаються єдині в Україні примірники наукової сходознавчої літератури, що виходили за кордоном протягом понад 50 років до налагодження інституційних та особистих наукових контактів між українськими та зарубіжними сходознавцями з початку 1990-х років.

О. Пріцак формував свою колекцію декількома шляхами: а) придбання книг у видавництвах, у книгарнях, у т.ч. в антикварних, у всіх країнах, де він жив або подорожував; б) обмін книгами з видавництвами та науковцями різних країн; в) зберігання подарованих/переданих йому науковцями книг. Тому значна частина книг містить не лише власницькі написи, штампи та печатки самого О. Пріцака, а також екслібриси, маргіналії, написи попередніх власників і дарчі написи авторів. Таким чином, у колекції О. Пріцака зберігаються автографи багатьох видатних сходознавців світу, вивчення яких є важливим у контексті дослідження життєпису та діяльності визначних представників сходознавчої науки та історії сходознавства в цілому.

---

¹ Зі всією книжковою колекцією О. Пріцака можна познайомитися в електронному каталозі наукової бібліотеки НаУКМА за посиланням: <http://aleph.ukma.kiev.ua/F>. Усі чотири описи архівної колекції О. Пріцака, окрім паперового варіанту, також розміщені на сайті наукової бібліотеки НаУКМА за посиланням: <http://www.library.ukma.edu.ua/index.php?id=459&L=1%3Cbr>.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прицак О. Мій шлях історика // Історіософія та історіографія Михайла Грушевського. – Київ – Кембрідж, 1991. – 80 с.
2. Прицак О. Українсько-арабські взаємини у середні віки // Літературно-науковий додаток до газети «Новий час». – Львів, 1938, Липень. – 4 с.
3. Прицак О. Българско-арабска кореспонденция от IX век // Минало. – София, 2006. – № 1. – 96 с.
4. Pritsak O. The Turkic Nomads of Southern Europe // The Turkic Speaking Peoples. 2.000 Years of Art and Culture From Inner Asia to the Balkans. – Munich – Berlin – London – New York: Prestel Verlag, 2006. – 504 p.

Чен Хун, Вэн Сюэмэй

Хэбэйський педагогічний університет (КНР)

СИСТЕМА ОБРАЗОВАНИЯ В КИТАЕ

Главным достижением в современном Китае является доступность образования для всего населения: почти 99% детей в Китае посещают школьные занятия, хотя до 1949 года численность неграмотного населения достигала 80%.

Дошкольное образование представлено государственными и частными заведениями, причем развитие последних правительство КНР всячески поощряет. Правда, в государственных учреждениях обучение больше направлено на подготовку к школе, а в частных больше уделяется внимание эстетическому и культурному развитию ребенка. С самого детства прививается любовь к родине, поэтому каждый день начинается с поднятия национального флага. Пристальное внимание уделяется вопросам личной гигиены и аккуратности, трудовому воспитанию, так, после еды в некоторых садах ребята сами убирают со столов, учатся выращивать овощи.

Начинается образование детей в детском садике с 3-4 лет в начальной, средней и старшей группах. В больших городах, в виде исключения, существуют дошкольные учреждения, где дети находятся целую неделю, и только на выходные дни родители их забирают домой. В каждой группе с детьми работает три воспитательницы. Одна занимается учебной работой (учит писать иероглифы, читать стихи, считать), вторая отвечает за эстетическое образование детей (музыка, рисование), третья – за питание и игры. Если родители хотят, чтобы ребенок занимался больше, то за дополнительную плату можно записаться на дополнительные занятия.

В отличие от других стран, в китайском дошкольном образовании не стремятся развить индивидуальность ребенка, а наоборот, воспитатели делают все возможное, чтобы не допустить у ребенка и мысли, что он особенный. Педагоги полностью контролируют поведение детей даже в процессе игр. Все подчиненно строжайшей дисциплине. И, несмотря на